Tema: Demokrati

Demonstration i Eskilstuna vid seklets början. Foto: okänd. Eskilstuna stadsmuseum.

Demokrati handlar om alla människors lika värde och rättigheter och om möjligheten att vara med och bestämma. 1919 klubbade riksdagen igenom allmän och lika rösträtt för män och kvinnor. Det innebar slutet på en lång kamp för demokratiska rättigheter och inledningen på en lång period av reformer och framsteg.

I detta temamaterial om demokrati finns material och uppgifter kring rösträttskampen och om folkomröstningar och valrörelser i Eskilstuna. Materialet finns sökbart via Eskilskällan i stadsbiblioteket.

Rösträtten

När Sveriges riksdag i maj 1919 fattade beslut om allmän och lika rösträtt för män och kvinnor var det en viktig milstolpe för den svenska demokratin. Beslutet innebar att en stor andel av landets vuxna befolkning nu hade fått rätt att rösta, för första gången i historien också de svenska kvinnorna.

”Gå och rösta” är budskapet i valpropagandan från socialdemokraterna 1928. Foto: AB Foto. Eskilstuna stadsmuseum.

Rösträtten hade debatterats under många år fram till avgörandet 1919. Avskaffandet av ståndsriksdagen och införandet av tvåkammarriksdagen 1866 blev något av startskottet. Med den nya riksdagsformen hamnade rösträtten i fokus på ett annat sätt än tidigare. Att det ställdes krav på förmögenhet i form av fast egendom eller viss årsinkomst för att få rösta, gjorde emellertid att det bara var en liten andel av (den manliga) befolkningen som i praktiken hade rösträtt. Det vände sig allt fler emot.

Rösträttsrörelsen växte sig allt starkare i sin kamp för allmän och lika rösträtt. Många lokala rösträttsföreningar bildades under 1880- och 90-talen, bland annat i Eskilstuna.

Under det tidiga 1900-talet blev rösträttsfrågan alltmer en fråga för de svenska partierna. Särskilt de reforminriktade liberalerna (föregångare till dagens folkparti) var tongivande i arbetet, men också socialdemokraterna drev frågan. Även inom högern insåg man behovet av en lösning i rösträttsfrågan.

Kampen för rösträtten var på många sätt länge en männens kamp. Kring sekelskiftet växte sig även kraven på kvinnlig rösträtt allt starkare. 1903 bildades Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR) med lokalavdelning i bland annat Torshälla. Rösträttsfrågans politiska sprängkraft var stor och motståndet mot kvinnlig rösträtt stundtals hårt. ”Rösträttskvinna” blev något av ett skällsord.

Från politiskt håll fanns i början av 1900-talet en vilja till förändring. Det rådde dock delade meningar om hur förändringen skulle se ut. Det gjorde att lösningen på rösträttsfrågan drog ut på tiden, trots upprepade försök. Först 1919 kunde äntligen beslutet fattas som gav en stor andel av befolkningen sin efterlängtade rösträtt i riksdagsval, däribland kvinnorna som dittills varit utestängda. På kommunal nivå, där rösträtten tidigare varit beroende av inkomst, hade allmän och lika rösträtt för män och kvinnor införts 1918.

Trots införandet av allmän och lika rösträtt för män och kvinnor 1919 var det inte heller nu riktigt alla som inkluderades då vissa villkor, så kallade ”ordentlighetsstreck”, satts upp för att få rösta. Förutom att den röstande skulle ha fyllt 23 år senast på valdagen krävdes att hen betalat skatt, inte var försatt i konkurs eller omyndigförklarad, inte hade understöd från fattigvården (dåtidens socialbidrag), inte fanns med i straffregistret liksom hade fullgjort värnplikten (gällde män). Någon rösträtt för alla var det alltså inte riktigt fråga om när riksdagen klubbade igenom det historiska beslutet 1919. Sedan dess har emellertid ”ordentlighetsstrecken” successivt tagits bort och rösträttsåldern sänkts till 18 år.

Arkivmaterial
Exempel ur arkiven
Arbetsuppgifter
Läs mer

Arkivmaterial

Rösträttsfrågan var fram till avgörandet 1919 en av de hetaste i den svenska debatten. Sverige var vid den tiden ett land i ekonomisk, politisk och social förändring. Genom sitt engagemang i rösträttsfrågan protesterade många mot vad de såg som missförhållanden och orättvisor i samhället. Kampen gällde politiskt inflytande och demokratiska rättigheter. Den stora betydelse som rösträttsfrågan hade, återspeglas på olika sätt i det arkivmaterial som går att ta del av i Eskilskällan.

På Eskilstuna stadsarkiv, där föreningsarkiven förvaras, finns arkivhandlingar från Eskilstuna rösträttsförening (bildad 1889) och Torshälla rösträttsförening (bildad 1891), som kämpade för allmän rösträtt decennierna fram till sekelskiftet. Dessutom finns handlingar från Torshälla FKPR (bildad 1909), en kvinnoförening som på lokal nivå verkade för kvinnlig rösträtt fram till 1921. Arkivmaterial från politiska partier som var verksamma vid tiden för rösträttsdebatten går också att hitta här liksom handlingar från exempelvis de fackliga organisationer som också kämpade för rösträtten.

Även i det kommunala arkivmaterialet hos Eskilstuna stadsarkiv går det att studera rösträttsfrågan på lokal nivå. I äldre tiders kommunalnämnders arkiv finns exempelvis fyrktals- och röstlängder där det framgår hur den kommunala rösträtten, som hade en tydlig koppling till inkomst/skatt, såg ut innan allmän och lika rösträtt infördes. Det kan jämföras med uppgifterna i arkiven från senare tiders valnämnder.

Tidningsmaterial ger också en god uppfattning om rösträttskampen och speglar stämningar och attityder från tiden fram till den allmänna rösträttens införande. Lokaltidningar som Eskilstuna-Kuriren (liberal), Tidningen Folket (socialdemokratisk) och Sörmlandsposten (konservativ) finns på mikrofilm hos Eskilstuna stadsbibliotek liksom i form av tidningslägg hos Arkiv Sörmland.

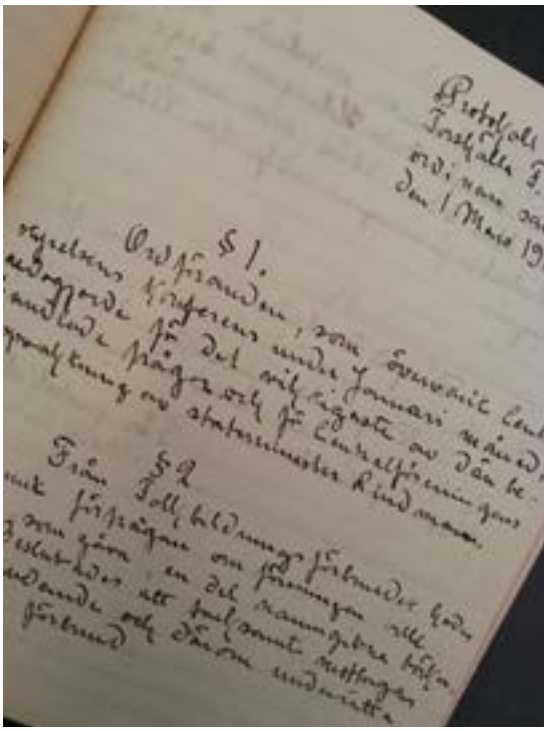

Handskrivet protokoll från 1911.
Torshälla FKPR:s arkiv. Eskilstuna stadsarkiv

Exempel ur arkiven

Rösträttsrörelsen var under det sena 1800-talet verksam såväl nationellt som lokalt. I föreningarna samlades både liberaler och socialdemokrater för att kämpa för allmän rösträtt. På Eskilstuna stadsarkiv, där föreningsarkiven förvaras, finns arkivhandlingar från Eskilstuna rösträttsförening (bildad 1889) och Torshälla rösträttsförening (bildad 1891), som kämpade för allmän rösträtt decennierna fram till sekelskiftet. I arkivet från Torshälla FKPR (föreningen för kvinnans politiska rösträtt) kan vi följa föreningens verksamhet och debatt från starten 1909 fram till 1921. I föreningarna diskuterades bland annat vilka rösträtten skulle omfattas.

Emblem tillhörande Alfred Edling, drivande i svensk rösträttsrörelse. Tidningsmannen Alfred Edlings arkiv. Arkiv Sörmland.

Rösträttsrörelsen var under det sena 1800-talet verksam såväl nationellt som lokalt. I föreningarna samlades både liberaler och socialdemokrater för att kämpa för allmän rösträtt. I Torshälla bildades en rösträttsförening 1891. Som framgår av detta exempel var meningarna bland annat delade om vilka som skulle omfattas av rösträtten.

Torshälla rösträttsförening – utdrag ur protokoll 1891

I arkivet från Torshälla FKPR (föreningen för kvinnans politiska rösträtt) kan vi följa föreningens verksamhet och debatt från starten 1909 fram till 1921. I ett urval ur protokollen speglas avdelningens verksamhet under en avgörande period i Sveriges demokratiska historia.

Torshälla FKPR – utdrag ur protokoll 1909-1921

Vid riksdagsvalet 1921 hade svenska kvinnor för första gången möjlighet att använda sin nyvunna rösträtt. Det diskuterades flitigt hur man från de politiska partiernas sida skulle förhålla sig till denna nya, stora grupp med röstberättigade. Detta märktes inte minst i tidningarna som stod partierna nära. Här syns två sådana exempel från augusti-september 1921, det ena ur Sörmlandsposten (konservativ) och det andra ur Tidningen Folket (socialdemokratisk). I de båda tidningarnas arkiv finns många fler exempel att studera, så också i Eskilstuna-Kuriren där liberalerna hade sin valplattform.

Tidningen Folket – utdrag ur valpropaganda 1921

Sörmlandsposten – utdrag ur valtal av högerledaren Lindman 1921

Arbetsuppgifter

1 Fundera över och diskutera: Varför tog det så lång tid för kvinnor att få rösträtt i Sverige? Ta reda på när kvinnor fick rösträtt i andra länder, som till exempel England, Norge och Danmark. Vad har den allmänna rösträtten inneburit för demokratin och för beslutsfattandet?

2 Någon ”rösträtt för alla” var det i praktiken inte frågan om ens när beslutet om allmän och lika rösträtt fattades 1919. Flera så kallade ”ordentlighetsstreck” alltså villkor för att få rösta, fanns fortfarande kvar. Vad innebar dessa? Vilka effekter fick strecken ur demokratisk synpunkt? Finns det några liknande begränsningar idag?

3 Som Nils Mossberg (se under Läs mer) beskriver var den kommunala rösträtten tidigare kopplad till inkomst/skatt. Ju högre inkomst eller förmögenhet du hade, desto mer betalade du i skatt och desto fler röster fick du i kommunalvalet. Vilka konsekvenser fick det för invånarna i kommunen? Ur demokratisk synvinkel? Hur såg det ut i Öja, som Mossberg skriver om?

4 Vilka var suffragetterna? Varför kallar Bror-Erik Ohlsson (se under Läs mer) medlemmarna i den lokala föreningen för kvinnans politiska rösträtt för ”Torshällas suffragetter”?

5 Ta reda på fakta om Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR) med dess lokalföreningar (FKPR), exempelvis genom Josefin Rönnbäcks artikel under Läs mer. Gå igenom FKPR:s arkivmaterial från Torshälla. Vilka frågor diskuterades på mötena och hur verkade man i bygden? Skriv en kort text och redovisa inför klassen.

6 Vilken syn på kvinnor och kvinnlig rösträtt kommer fram i lokaltidningarna från 1921 då kvinnorna för första gången fick använda sin rösträtt i ett riksdagsval? Finns det några skillnader och likheter mellan tidningarna? Använd de givna exemplen från Sörmlandsposten och Tidningen Folket eller andra exempel från de båda tidningarna liksom från Eskilstuna-Kuriren.

Läs mer

Om den kommunala rösträtten innan den blev allmän och lika
Mossberg, Nils: När fru grevinnan kunde styra Öja
Hitta texten på Eskilskällans hemsida, under rubrikerna Historiska artiklar/samhälle.

Om den lokala kampen för kvinnlig rösträtt
Ohlsson, Bror-Erik: Bland Torshällas modiga suffragetter
Hitta texten på Eskilskällans hemsida, under rubrikerna Historiska artiklar/samhälle.

Om kvinnors kamp för rösträtt på nationell nivå (bland annat om LKPR)
Rönnbäck, Josefin: Rösträttskampen – ett triangeldrama mellan kvinnor, män och staten
http://www.ub.gu.se/kvinn/portaler/rostratt/historik/

Om kvinnliga konstnärers villkor i en tid då kvinnor räknades som andra klassens medborgare och saknade rösträtt
Grip, Yvonne :Amanda Sidwall 1844-1892.

Se kampen för rösträtt i rörlig bild
https://www.filmarkivet.se/theme/kampen-om-allman-och-lika-rostratt/

Torshälla rösträttsförening – utdrag ur protokoll 1891

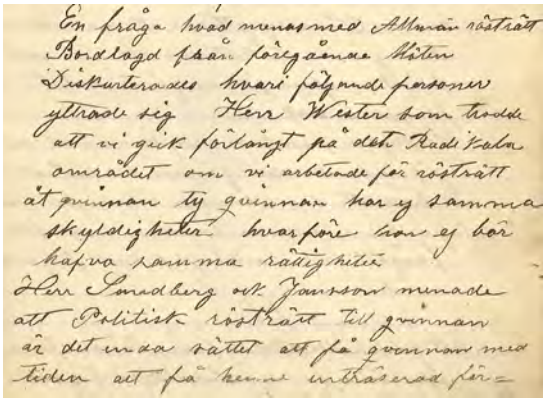

Ur Torshälla rösträttsförenings arkiv, Eskilstuna stadsarkiv.

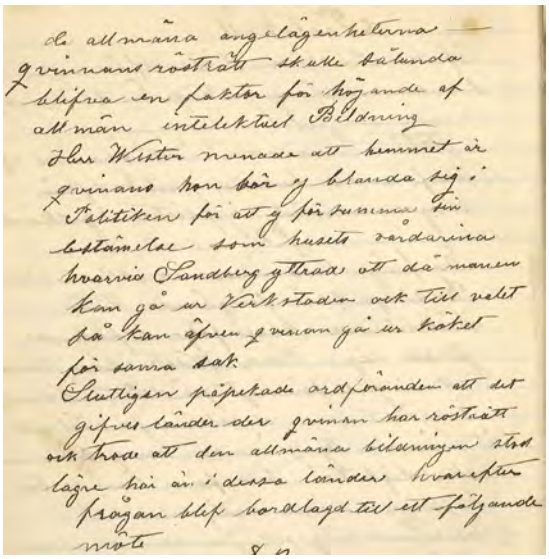

Utdrag ur protokoll, Torshälla Rösträttsförenings ordinarie sammanträde den 26 september 1891

”En fråga hvad menas med Allmän rösträtt Bordlagd från föregående Möten Diskuterades hvari följande personer yttrade sig Herr Wester som trodde att vi gick förlångt på det radikala området om vi arbetade för rösträtt åt qvinnan ty qvinnan har ej samma skyldigheter hvarföre hon ej bör hafva samma rättigheter. Herr Sandberg ock Jansson menade att politisk rösträtt till qvinnan är det enda sättet att få qvinnan med tiden att få henne intresserad för de allmänna angelägenheterna – qvinnans rösträtt skulle sålunda blifva en faktor för höjande af allmän intellektuel Bildning.

Herr Wester menade att hemmet är qvinnans hon bör ej blanda sig i Politiken för att ej försumma sin bestämelse som husets vårdarina hvarvid Sandberg yttrade att då mannen kan gå ur Verkstaden och till valet så kan även qvinnan gå ur köket för samma sak. Slutligen påpekade ordföranden att det gifves länder der qvinnan har rösträtt och trode att den allmäna bildningen stod lägre här än i dessa länder hvarefter frågan blef bordlagd till ett följande möte.”

Torshälla FKPR – utdrag ur protokoll 1909-1921

I protokollsvolymerna från Torshälla FKPR (Föreningen för kvinnans politiska rösträtt) som finns bland föreningsarkiven i Eskilstuna stadsarkiv kan vi följa föreningens verksamhet och debatt från starten 1909 fram till 1921, då kvinnorna slutligen fick rösträtt på samma villkor som männen. Här följer ett urval ur protokollen som speglar avdelningens verksamhet under en avgörande period i Sveriges demokratiska historia.

Föreningen bildades den 19 mars 1909 efter föredrag av fru Augusta Widebeck från Strängnäs. Av de 8 medlemmar som då antecknade sig till inträde, utsågs fru Frida Grönberg till ordf., fröken J. Nilsson kassör och fr. Maria Carell till sekreterare.

Enligt stadgarna är föreningens ändamål att verka för att svensk kvinna må erhålla politisk rösträtt och valbarhet på samma villkor som svensk man. Medlem av föreningen kan varje välfrejdad svensk kvinna bliva, som fyllt 18 år och till föreningen årligen erlägger 75 öre varav 25 öre genom styrelsens försorg utlägges till landsföreningen.

Enligt föreningens protokoll den 21 april 1910 uttalade de närvarande samstämmigt att en resolution borde avsändas till statsminister Lindman där hans förhalningspolitik gentemot kvinnors rösträtt kritiserades. Mötet beslöt att genom sin ordförande tillställa statsminister Lindman följande resolution: ”Föreningens för kvinnans politiska rösträtt i Torshälla samlad till sammanträde den 21 april 1910 uttalar, med anledning av statsministerns svar på herr Lindhagens interpellation angående utredning ifråga om kvinnans politiska rösträtt, en protest mot den förhalningspolitik som med utredning som förevändning alltmera hos regeringen tycks göra sig gällande.”

Enligt årsberättelsen hade föreningen vid årsmötet 1912 hade föreningen 19 medlemmar. Under arbetsåret 1912/13 hölls endast två av tre beslutade ordinarie medlemsmöten, beroende på att ordföranden fru Grönberg varit sjuk.

Enligt årsberättelsen hade föreningen under 1913 20 medlemmar. Årets arbete har kretsat kring namninsamlingen för kvinnornas stora opinionsyttring till förmån för den politiska rösträtt, som skulle behandlats vid detta års riksdag. Detta hopp har dock nu skjutits åt sidan genom riksdagsupplösningen i år. ”Inte dess mindre kunna vi med skäl hoppas, att när vår fråga kommer, före resultatet av namninsamlingen skall bli ett tungt vägande skäl för beviljandet av medborgarrätt åt landets kvinnor.”

Enligt årsberättelsen för arbetsåret 1914/15 har ”på grund av de häftiga politiska striderna, och därmed följande maktförflyttning samt dessutom det förödande stormaktskrigets utbrott och fortsättning, har arbetet med att skaffa oss kvinnor vår fulla medborgarrätt fått träda tillbaka för de närmare, nödvändiga arbetet med att värna om vårt eget land, som ju ingalunda förblivit oberört av de utrikiska förhållandena.” I årsberättelsen pekar man på vikten av att hålla fast vid kravet på medbestämmanderätt.

Enligt årsberättelsen för arbetsåret 1915/16 vilar ”krigets olycka alltjämt tung över världen, hämmande och förlamande rösträttsarbetet särskilt i vårt land, där vår nuvarande regering med sin speciella sammansättning vägrat framlägga våra krav inför riksdagen. I vårt naboland, det demokratiska Danmark, hava emellertid, glädjande att omtala, trots krigsbullret kvinnorna under året vunnit sin medborgarrätt.”

Enligt årsberättelsen för arbetsåret 1916/17 var medlemsantalet i början av året 18 och är numera 20. ”Litet är att säga om rösträttsarbetet ute i landet i dessa förmörkade tider och ännu mindre om detsamma i den lilla avkrok av världen, som heter Torshälla”.

Enligt årsberättelsen för arbetsåret 1918/19 har föreningen samlats till fest: ”icke blott årsmöte utan rösträttsfäst. Efter långa år av kamp har vi äntligen nått målet. Vår medborgarrätt.” Enligt årsberättelsen har dock arbetet bara börjat. ”Vi vilja arbeta för hemmen, för mödrarna, för barnen, vi vilja humanisera världen, vi vilja nå idealen.”

Den 26 januari 1921 gick det vilande grundlagsförslaget om kvinnans politiska medborgarskap igenom med 101 röster mot 16 i första kammaren och med 151 röster mot 44 i andra kammaren. Enligt föreningens årsberättelse för arbetsåret 1920/21 som också blev den sista behövs ingen vidare årsberättelse ”ty det är ju allt, alla de långa årens strävan.”

Ur Torshälla FKPRs arkiv, Eskilstuna stadsarkiv.

Tidningen Folket – utdrag ur valpropaganda 1921

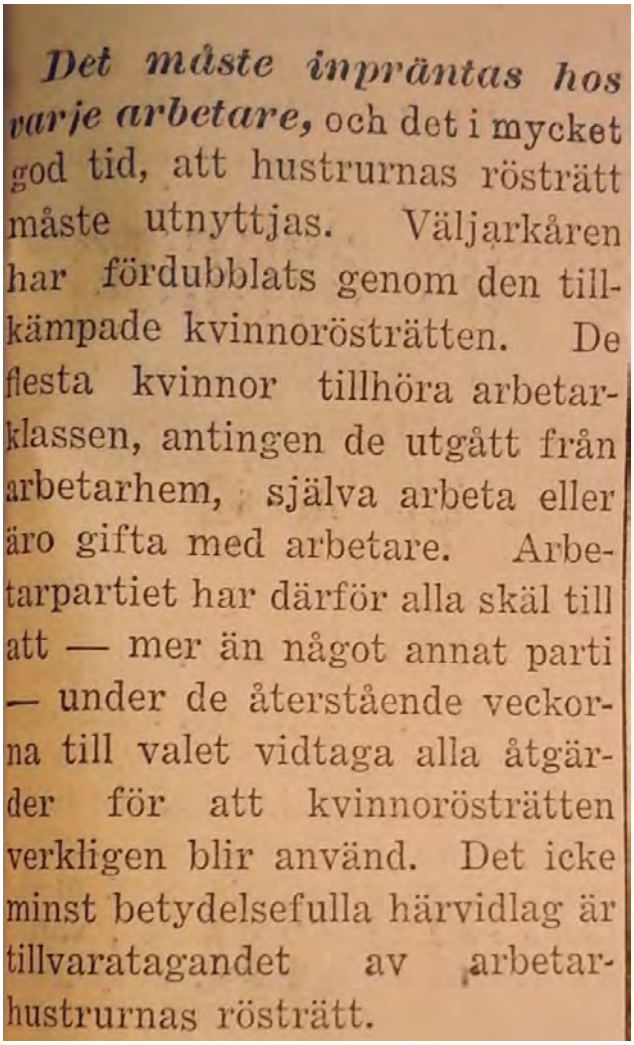

Det måste inpräntas hos varje arbetare, och det i mycket god tid, att hustrurnas rösträtt måste utnyttjas. Väljarkåren har fördubblats genom den tillkämpade kvinnorösträtten. De flesta kvinnor tillhöra arbetarklassen, antingen de utgått från arbetarhem, själva arbeta eller äro gifta med arbetare. Arbetarpartiet har därför alla skäl till att — mer än något annat parti — under de återstående veckorna till valet vidtaga alla åtgärder för att kvinnorösträtten verkligen blir använd. Det icke minst betydelsefulla härvidlag är tillvaratagandet av arbetarhustrurnas rösträtt.

Ur Tidningen Folkets arkiv, Arkiv Sörmland.

Sörmlandsposten – utdrag ur valtal av höger-ledaren Lindman 1921

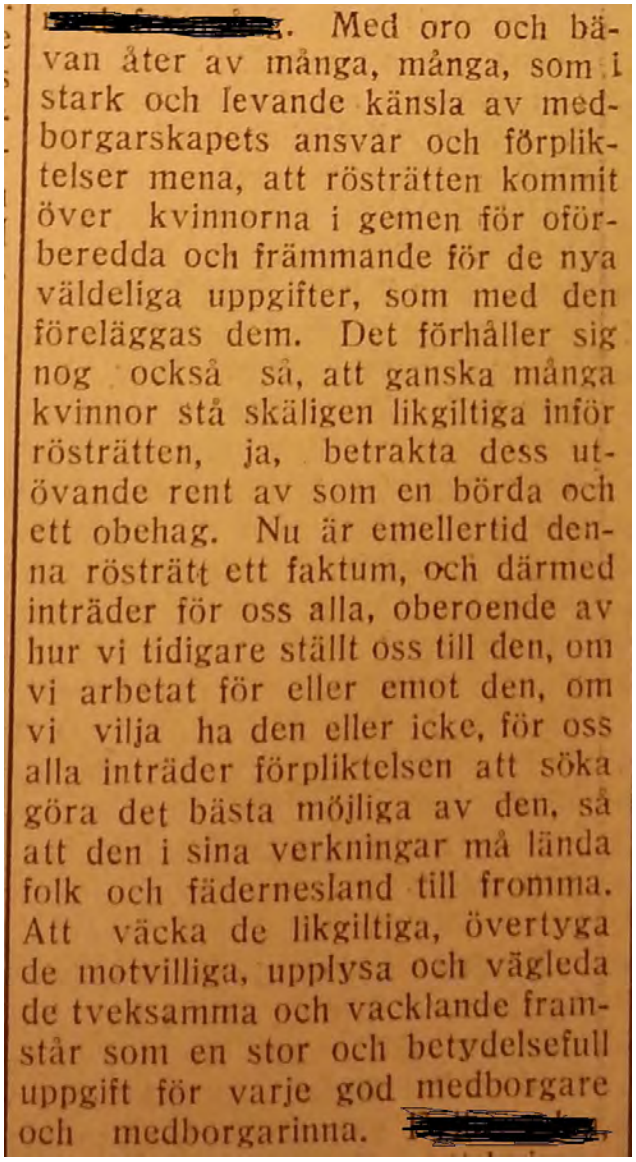

[redacted]. Med oro och bävan åter av många, många, som i stark och levande känsla av medborgarskapets ansvar och förpliktelser mena, att rösträtten kommit över kvinnorna i gemen för oförberedda och främmande för de nya väldeliga uppgifter, som med den föreläggas dem. Det förhåller sig nog också så, att ganska många kvinnor stå skäligen likgiltiga inför rösträtten, ja, betrakta dess utövande rent av som en börda och ett obehag. Nu är emellertid denna rösträtt ett faktum, och därmed inträder för oss alla, oberoende av hur vi tidigare ställt oss till den, om vi arbetat för eller emot den, om vi vilja ha den eller icke, för oss alla inträder förpliktelsen att söka göra det bästa möjliga av den, så att den i sina verkningar må ländа folk och fädernesland till fromma. Att väcka de likgiltiga, övertyga de motvilliga, upplysa och vägleda de tveksamma och vacklande framstår som en stor och betydelsefull uppgift för varje god medborgare och medborgarinna. [redacted]

Ur Sörmlandspostens arkiv, Arkiv Sörmland.